

Bilten

ORGANIZACIJE FILMSKIH AUTORA SRBIJE

RAZGOVOR
SA AUTOROM

Maja Radošević

“ Al je sjajan alat, ali u određenim oblicima
postaje opasan jer briše liniju između
stvarnog i generisanog

INTERVJU:

Bela Banheđeši

UFUS | AFA
ORGANIZACIJA FILMSKIH AUTORA SRBIJE

Bilten

ORGANIZACIJE FILMSKIH AUTORA SRBIJE
Digitalno izdanje

Fotografija sa naslovne:
Privatna arhiva

Izdavač:
UFUS AFA ZAŠTITA, Terazije 27/6
11000 Beograd
+381 (0)62 189 11 44
+381 (0)11 624 31 65
office@ufusafazastita.org.rs

I N D E X

Uvodnik	05
Intervju: Bela Banheđeši	06
Razgovor sa autorom: Maja Radošević	10
Savet advokata	15

U V O D N I K

Stefan Gelineo

Direktor UFUS AFA

Reč direktora

Na izmaku 2025. godine UFUS AFA potpisala je ugovor sa kablovskim operatorom SBB, čime je naša organizacija zaokružila pokrivenost celokupnog tržišta kablovskih operatora u Srbiji. Obavezivanje novih vlasnika ove kompanije na plaćanje redovnih, mesečnih naknada autorima i nosiocima prava značajno će uvećati fond za tantijeme, budući da, prema poslednjim izveštajima, SBB ima 30,3% ukupnog broja kablovskih pretplatnika u zemlji.

Ovaj važan pomak usledio je nakon višegodišnjih sudskih procesa sa prethodnim vlasnicima SBB-a, koji su odbijali da plaćaju zakonom propisane naknade za reemitovanje filmskih i televizijskih dela na svojim kanalima, čime su autori oštećeni za više od 16 miliona evra u tantijemama, ne računajući naknadu štete koja je mnogo veća. UFUS AFA je do sada dobila četiri sudska spora zbog neplaćanja naknada, dok se ostali postupci još uvek vode.

Rad UFUS AFA tokom 2025. godine obeležili su izbor novog Upravnog odbora, kao i intenziviranje međunarodne saradnje. Postali smo član međunarodne krovne organizacije AVACI, potpisali ugovore o recipročnom zastupanju sa brojnim kolektivnim organizacijama iz Evrope i sveta, dok su naši predstavnici učestvovali kao panelisti na regionalnim i evropskim konferencijama. Sve to doprinosi sve većem prepoznavanju značaja i ugleda UFUS AFA na međunarodnoj sceni.

Na unutrašnjem planu organizacija je ostvarila sve planirane ciljeve, a pojedine i nadmašila. Filmski autori u Srbiji danas su znatno bolje informisani o svojim pravima i o radu UFUS AFA, što se ogleda i u činjenici da se u poslednje dve godine udvostručio broj autora i nosilaca prava koji su nam ukazali svoje poverenje.

Posebno smo ponosni na snažnu socijalnu dimenziju našeg delovanja. Filmski autori prepoznali su ovu važnu ulogu UFUS AFA i dobro su upoznati sa mogućnostima pomoći koje im naša organizacija pruža. Komisija Fonda za socijalna davanja tokom godine zasedala je gotovo neprekidno, odobravajući sredstva za poboljšanje lošeg socijalnog statusa, lečenje i operacije, rođenje dece naših članova, pomoć penzionerima, kao i podršku porodicama sa decom predškolskog uzrasta.

Krajem ove godine naša organizacija pretrpela je i lični gubitak – preminuo je Aleksandar Saša Ivanjickov (1950-2025), naš dragi kolega, veliki filmski znalac i prvi direktor UFUS AFA.

Sa svešću o izazovima koji su pred nama, ali i sa jasnim rezultatima iza nas, godinu privodimo kraju uverenja da je solidarnost među autorima i dosledna zaštita njihovih prava jedini put ka jačoj i pravednijoj poziciji filmskih stvaralaca u Srbiji.

INTERVJU

Foto: Privatna arhiva

Bela Banheđeši

Direktor mađarske kolektivne organizacije Film JUS

U Mađarskoj postoji dobar i funkcionalan sistem, ali se i dalje suočavamo sa političkim 'protivudarima' koji nas sprečavaju da postignemo svoje ciljeve

Mađarska kolektivna organizacija Film JUS, sa kojom je UFUS AFA nedavno potpisala Ugovor o recipročnom zastupanju, osnovana je 1996. godine i zastupa brojne filmske i TV autore.

Direktor Bela Banheđeši za Bilten govori o izazovima sa kojima se Film JUS susreće, odnosu sa mađarskom vladom, značaju međunarodne

saradnje, ali i budućnosti filmske industrije i rada kolektivnih organizacija za zaštitu autorskih prava u svetu veštačke inteligencije.

Da li ste zadovoljni obimom kolektivne zaštite za filmske autore u Mađarskoj i koliko je ona blizu (ili daleko) od najboljih praksi u drugim zemljama EU?

Mislim da nikada ne možemo biti potpuno zadovoljni niti smatrati da je posao završen. Na polju autorskih prava u Mađarskoj trenutno ima mnogo pozitivnih elemenata, ali i dalje postoje ozbiljni sporovi i izazovi u različitim segmentima. Mađarska je napravila veliki iskorak 1999. godine donošenjem novog Zakona o autorskim pravima, a zatim i Zakona o kolektivnom ostvarivanju prava iz 2016. godine. Ovi zakoni su više puta menjani — ponekad i na štetu autora. Dakle, iako imamo funkcionalan sistem, uključujući i saradnju sa organizacijama za kolektivno ostvarivanje muzičkih i drugih repertoara, i dalje se suočavamo sa političkim „protivudarima“ koji nas sprečavaju da postignemo svoje ciljeve. Rekao bih da smo na pola puta između najvećih i najjačih sistema kolektivnog ostvarivanja prava, kao što je Francuska, i zemalja koje tek počinju da grade svoje sisteme, kao što su neke države bivšeg Sovjetskog Saveza.

Kakva je saradnja između organizacije Film JUS i mađarske vlade? Da li oni razumeju izazove sa kojima se suočavaju filmski autori i organizacije za kolektivno ostvarivanje prava?

Ukratko rečeno: loša. Mađarska vlada izgleda smatra da mi samo želimo više novca i veoma joj je stalo da zaštiti velike ekonomske "igrače" od onoga što smatra

“Mađarska vlada izgleda smatra da mi samo želimo više novca i veoma joj je stalo da zaštiti velike ekonomske ‘igrače’ od onoga što smatra ‘nepotrebnim troškovima’ kao što su autorska prava.”

„nepotrebnim troškovima” kao što su autorska prava. Dakle, u njihovoj percepciji, to je isključivo pitanje novca. Iako je na čelu nadležnog odseka ranije bio izvanredan advokat specijalizovan za autorsko pravo koji je razumeo naše predloge, više instance Ministarstva, uključujući i samog ministra, nisu ih smatrali prihvatljivim.

To je naročito postalo jasno kada su naše predložene tarife za 2024. godinu (koje su zajednički podnele pet organizacija za kolektivno ostvarivanje prava) odbijene, što je dovelo do pokretanja sudskog postupka.

Koji su glavni izazovi sa kojima se Film JUS trenutno suočava u zaštiti autorskih prava?

Vidim tri velika izazova pred nama. Najveći su striming platforme (Netflix, MAX, Disney+ i druge) koje izgleda ne žele da priznaju da njihove proizvode stvaraju filmski autori čija prava i dalje postoje, čak i kada se otkupe prava za striming. To je goruća tema, ali za sada ne vidimo rešenje.

Drugi izazov je AI revolucija. Veštačka inteligencija već može da imitira gotovo svakog audiovizuelnog autora, i nije jasno kako će to uticati na naš rad, pa čak ni na celu industriju.

Treći problem je pravična naknada. U Mađarskoj, propisi nam dozvoljavaju da povećamo autorske naknade samo na osnovu stope inflacije iz perioda od pre dve godine. U teoriji, to bi možda i moglo da bude prihvatljivo, ali u poslednjih 6–8 godina pokazalo se nedovoljnim i dovelo do nezadovoljstva među autorima. Tako da smo sada u situaciji da se istovremeno borimo i sa državom i sa autorima. Za sada nema jasnog rešenja.

Možete li nam reći nešto o trenutnoj situaciji filmske industrije u Mađarskoj? U proseku, koliko se mađarskih filmova proizvede svake godine? Koliko dugo traje proces produkcije - od ideje ili scenarija do bioskopske premijere?

Mađarska filmska industrija je trenutno podeljena na dva glavna segmenta. Veći segment je onaj koji ima državnu podršku i dobija sredstva od Nacionalnog filmskog instituta – jedinog značajnog izvora finansiranja filmske produkcije. Prema mišljenju producenata i scenarista, pristup ovom finansiranju delimično je politički uslovljen. Manji segment finansiraju velike televizijske kuće, pre svega RTL i TV2, koje su fokusirane na produkciju TV serija i emisija. Nezavisni studiji i producenti su nedovoljno finansirani. Neki uspevaju da obezbede međunarodnu podršku, ali to je retko (na primer, Laslo Nemeš posle filma “Šaulov sin”).

Što se tiče trajanja produkcije, ona se značajno razlikuje u zavisnosti od izvora finansiranja. Serija koju finansira televizija može biti završena uglavnom u roku od godinu dana, dok dokumentarni film može zahtevati 1–2 godine. U nekim slučajevima, čak i sama faza razvoja scenarija može potrajati 3–5 godina.

“Streaming platforme ne žele da priznaju da njihove proizvode stvaraju filmski autori čija prava i dalje postoje, čak i kada se otkupe prava za striming”

*“AI će preoblikovati snimanje filmova
brže nego što zakon to može da prati”*

Organizacije Film JUS i UFUS AFA su nedavno potpisale Ugovor o recipročnom zastupanju. Da li se filmski autori iz regiona suočavaju sa sličnim problemima i može li jača regionalna saradnja poboljšati njihov položaj?

Verujem da su naše istorijske pozadine prilično slične — što se vidi i u našoj novoj seriji “Hunjadi” (Janoš Hunjadi je u Srbiji poznat kao Sibirjanin Janko – op.aut.). Regionalna saradnja je svakako dobra ideja. Mislim da je najefikasniji način da ojačamo naš položaj koordinisana akcija u okviru CISAC-a, koristeći veličinu ove organizacije i njenu međunarodnu mrežu.

Razvoj veštačke inteligencije napreduje mnogo brže od odgovarajućeg zakonodavstva. Kako mađarski filmski stvaraoci gledaju na ovaj sukob između AI kompanija i zloupotrebe autorskih dela? Da li su zabrinuti?

Do sada nismo primetili širu zabrinutost u mađarskoj

filmskoj industriji. Neki autori eksperimentišu sa veštačkom inteligencijom, dok su drugi jednostavno previše zauzeti svakodnevnim radom ili profesorskim i mentorskim obavezama da bi se time bavili.

Kako će, po vašem mišljenju, izgledati zaštita autorskih prava za deset godina?

Nisam prorok da mogu da predvidim budućnost. Iskreno, ne bih se usudio da prognoziram ni za dve ili tri godine unapred. Ono što znam jeste da će veštačka inteligencija igrati značajnu ulogu u filmskoj industriji. Neke poslove će učiniti lakšim i bržim, dok će drugi postati zastareli. Očekujem da će one-person filmski studiji postati sve češći — gde jedna vešta osoba, opremljena AI alatima, može da proizvede čitav animirani film. Zakonska regulativa neće moći da isprati taj tempo; kretaće se sporo. Na kraju ćemo morati da redefinišemo šta se smatra „delom“, šta zaslužuje zaštitu i kako da utvrdimo da li je nešto zaista originalno ili samo izvedena kopija.

„Regionalni susret u Skoplju”, Foto: Jove Angleski

„Regionalni susret u Skoplju”, Foto: Jove Angleski

„Regionalni susret u Skoplju”, Foto: Jove Angleski

RAZGOVOR SA AUTOROM

Foto: Privatna arhiva

Maja Radošević

Al je sjajan alat, ali u određenim oblicima postaje opasan jer briše liniju između stvarnog i generisanog

Direktorka fotografije Maja Radošević pripada retkoj umetničkoj grupi u Srbiji, ali i u Evropi - ženama snimateljicama. Svojim radom, međutim, izborila se za visoko mesto u srpskom filmu i olakšala put svojim mlađim kolegicama. Njen potpis nose hvaljeni filmovi „Vlažnost“, „Ajvar“, „Pored mene“, kao i serije „Klan“, „Tunel“, „Drim tim“ i druge. Radila je i u regionalnim i međunarodnim produkcijama na filmovima „Only Human“ i „Kvintet“.

Ovih dana Maja privodi kraju snimanje filma „Bibijaka i dobošar“ i iščekuje premijere dve mini-serije koje je radila sa rediteljem Bobanom Skerlićem - „Smola“ i „Škripac“.

Intervju za Bilten UFUS AFA počeli smo pričom o dokumentarnom filmu. Naša sagovornica bavila se ovom formom sarađujući sa platformom Vice i po sopstvenom priznanju nedostaje joj.

Dokumentaraciotvarasvačula-brzinurazmišljanja, refleksa, promatranje prostora, upotreba prirodnog svetla, reagovanje u datom trenutku. Nauči te brzini, odgovornosti i prepoznavanju datog trenutka. Takvo iskustvo je dragoceno za svako bavljenje filmom. Na filmu se dešavaju mnoge nepredviđene stvari, stvari mogu brzo da se promene pa si prinuđen da reaguješ u trenu i da ponudiš drugo rešenje. Dokumentarni film ti pruža veću kreativnu slobodu i vodi na neke destinacije koje su retko dostupne igranom filmu.

Pri kraju je snimanje filma „Bibijaka i dobošar“ Ivica Vidanovića, a na premijeru čekaju dve vaše mini-serije „Smola“ i „Škripac“ koje ste radili sa Bobanom Skerlićem. Kada možemo da ih očekujemo na ekranu?

Ostalo nam je još nekoliko snimajućih dana sad u decembru. „Bibijaku“ je priča o usponu jednog romskog orkestra, moglo bi se reći da je skoro mjuzikl, sa mnogo komičnih elemenata. „Bibijaka i dobošar“ je pomalo i bajka i, kao i svaka bajka, ne može bez magije – i one muzičke i one naslonjene na romsku mitologiju (na legendu o Bibijaki). Iako je rad na filmu bio inspirativan istovremeno je bio malo i otežan, falilo nam je vreme i broj snimajućih dana, koji su nam preko bili potrebni da bi izbalansirali rad. Poseban pečat ostavila je saradnja sa profesionalnim glumcima koji su radili zajedno sa decom koja su prvi put stala pred kameru, kao i naturščicima iz romskog naselja.

Tema mini-serije „Smola“ je osvetnička pornografija. Kada pogledam ceo svoj opus vidim da sam uglavnom radila na društveno angažovanim filmovima, ali i privatno sam takva, pa je to možda i bio logičan put. Učestvujem koliko mogu i u realnom životu i na filmu u akcijama

„Dokumentarac ti budi sva čula – nauči te brzini, odgovornosti i prepoznavanju datog trenutka“

koje imaju cilj da menjaju stvari nabolje. Okružena sam ljudima koji slično razmišljaju pa i radim takve projekte. Osvetnička pornografija je ozbiljno krivično delo, sa dugotrajnim posledicama i zasluhuje da bude kažnjivo, baš kao i femicid, tema kojom se bavimo u mini-seriji „Škripac“. Prošlo je već dve godine od snimanja i serije će se konačno emitovati na platformi Voyo jer nacionalne televizije nisu zainteresovane za ovakve teme. Izuzetno sam ponosna na obe serije, ali i na film „Vlažnost“ ili seriju „Klan“, koja je jedan od najtežih projekata koji sam uradila. Na setu je učestvovalo oko 250 glumaca, a snimali smo na više od 170 lokacija. Tu je došlo do izražaja sve ono o čemu sam pričala da je neophodno u ovom poslu - snalažljivost, kreativnost, prilagođavanje, reagovanje u trenutku na nepredviđene okolnosti koje su na ovako velikim setovima normalne.

„Trudim se koliko mogu i koliko mi finansije dozvoljavaju da radim scenarije koji me zanimaju i inspirišu, koji u meni bude kreativnost i nove ideje, ali to nije uvek moguće.“

Poslednjih godina fokus se sa filma preselio na televiziju i striming platforme. Spolja gledano čini se da filmski autori imaju mnogo više poslovnih prilika. Da li je tako i u praksi?

Serije su efikasno premostile prazninu i duge pauze koje su postojale između realizacija filmskih ostvarenja. Zbog ograničenih resursa i malog tržišta, naša kinematografija bi bila siromašna bez intenzivne regionalne saradnje i koprodukcija. Nemamo ni finansijsku moć za skupe filmske projekte i za neku veću proizvodnju filmova, a ni publiku koja će to da isprati. Stoga su serije bile ključne za opstanak struke, one su omogućile autorima i profesionalcima u industriji da rade, ostvaruju prihode i kontinuirano razvijaju i stiču nova iskustva.

Ono što mene zabrinjava je podatak da Netflix tokom tri meseca zaradi više od godišnjeg prihoda svih svetskih bioskopa. Teško je predvideti šta će dalje biti i kakva je budućnost filma, kakve sadržaje će gledati mlađe generacije.

Veliki izbor dovodi do paradoksa da više vremena utrošimo na pretraživanje sadržaja na platformama, nego na samo gledanje onoga što smo odabrali. Pitanje je i imamo li fokus i koncentraciju za jedan igrani film od dva ili dva i po sata. Ljudi su danas opsednuti lepim slikama, kratkim videima i skrolovanjem u nedogled. Čini mi se da u nekom trenutku mora doći do zasićenja i tim kratkim sadržajima – reels-ovima i drugim formama, ali pitanje je da li je naša pažnja nepovratno narušena.

Imate li luksuz da birate poslove?

Trudim se koliko mogu i koliko mi finansije dozvoljavaju da radim scenarije koji me zanimaju i inspirišu, koji u meni bude kreativnost i nove ideje, ali to nije uvek moguće. Teško je da se sve uklopi, da ti se dopadne ideja, da se razumeš sa rediteljem, ekipom, produkcijom, da nema nesporazuma i neslaganja. Ali, iz svakog projekta možeš da izvučeš neko iskustvo, saznaš nešto novo. Ako si profesionalac, ma kakav da je projekat na kome radiš, ti daješ sve od sebe.

Foto: Privatna arhiva

„U nekom trenutku doći će do zasićenja kratkim sadržajima – reels-ovima i drugim formama, ali pitanje je da li je naša pažnja nepovratno narušena“

Pratite li polemike oko (zlo)upotrebe veštačke inteligencije na filmu?

AI je kao alat fantastičan, ali je zabrinjavajuće to što, ako pogledamo društvene mreže, shvatamo da ljudi više ne mogu da razlikuju realnu od AI generisane slike, stvarnost od imaginarnog. Ako govorimo o filmskoj postprodukciji veštačka inteligencija olakšava stvar, negde i smanjuje troškove, što je dobro, ali s druge strane preuzima posao od ljudi i prestaje potreba za nekim pozicijama posebno u delu koji se odnosi na animaciju i CGI efekte.

Scenaristi su takodje na udaru, moraju da se izbore za svoja autorska prava i za uvažavanje njihovog autorskog rada nasuprot proizvodnji generičkih scenarija. Potreban nam je sistem koji će moći da prepozna i zaštiti autorska dela.

Da li se i koliko promenio posao snimatelja imajući u vidu tehnološki napredak?

Ceo filmski proces se ubrzao, posebno u predporukciji i postprodukciji. Na primer, u predprodukciji sada možeš da uradiš storyboard mnogo brže uz pomoć novih

programa. I u postprodukciji se mnogo toga unapredilo, ubrzalo i kad su u pitanju specijalni efekti i kolor korekcija. Naš najveći problem predstavlja hroničan nedostatak vremena, budući da je vremenski okvir za rad sveden na minimum, od predprodukcije do samog snimanja. Paralelno sa tim, smanjeni su i produkioni timovi, kao i ukupni budžeti projekata. Promenilo se mnogo toga ali još uvek ne u toj meri da direktori fotografije budu zamenjeni mašinama. Autorstvo i autorsku imaginaciju nije moguće zameniti, bar ne još uvek. Mislim da će ljudi koristiti veštačku inteligenciju kao alat i opet će neki talentovani pojedinci moći da uz njenu pomoć naprave vredna umetnička dela. Pa čak i neke buduće AI filmove moći će da radi samo određeni broj ljudi, jer, prvo, svaki taj prompt košta, zahteva i troši ogromne energetske resurse, o čemu ne razmišljamo kad koristimo ChatGPT ili nešto slično. Treba biti obazriv i pratiti šta se dešava u većim zemljama, većim produkcijama, kako Amerika ili Evropska unija rešavaju problem sa AI.

Koliko Vam je važno da budete deo tima tokom predprodukcije, da učestvujete u prvim dogovorima?

Imam različita iskustva, a jedno od najboljih mi je rad

Klan, foto: Privatna arhiva

Foto: Privatna arhiva

„Izuzetno je važno pitanje naplate autorskih prava od finansijskih moćnika, kakve su AI kompanije i striming servisi. Ta odvajanja su za njih zanemarljiva u odnosu na procenat zarade, a autorima mnogo znače.“

sa Bobanom Skerlićem. Naša saradnja je prerasla u prijateljstvo i duboko razumevanje i ispred i iza kamere. A nije tako uvek, nekad nailazite na nerazumevanje i kod reditelja i kod produkcije. Meni je važna priprema, višeslojno čitanje scenarija, razgovor sa drugim koautorima, dogovor kako želimo da to izgleda, da se okružim i saradnicima sa kojim volim da radim. Predprodukcija omogućava da na setu imaš više vremena i autorsku slobodu, jer si zbog dobre pripreme sigurniji u ono što radiš. U suprotnom, to ionako sve kraće vreme koje imaš na setu je ugroženo kada nisi pripremljen. Nažalost, sve češće se snimaju filmovi bez adekvatne pripreme.

Kada je reč o ženama članicama filmske ekipe, evropska statistika pokazuje da su daleko od ravnopravnosti sa muškim kolegama. Direktorke fotografije čine samo 12% filmske ekipe u Evropi dok je u Srbiji ta brojka mnogo manja?

Sa Bojanom Andrić, Tanjom Krstevski i Jelenom Stanković pripadam generaciji snimateljki koje su se probijale i krčile prostor mlađim kolegicama. Svaki projekat neke od nas, svaka vidljivost u filmskom svetu daje snagu mlađim generacijama, pomera granice i pokazuje da su snimateljke, rediteljke, ženske autorke uopšte značajne za kinematografiju. Dobro je što u svetu odlične snimateljke dolaze u prvi plan, dobijaju nagrade, ali i dalje u uglednom časopisu „Cinematographer“ možete da pročitate da je „ta i ta žena prvi put koristila tu i tu kameru“, što je poražavajuće za 21. vek. Drago mi je što ima sve više žena u filmskoj ekipi, a da to nije samo deo za kostim i šminku, što se smatra „ženskim“ poslovima na filmu.

Da li ste zadovoljni radom organizacije UFUS AFA?

UFUS AFA se bavi autorima, daje podršku i vetar u leđa. Osim tantijema koje dobijamo pomaže nam i da dođemo do dobrih ugovora, što ranije nije bio slučaj nego smo, u neznanju, potpisivali nepovoljne ugovore sa produkcijama. Osim toga, organizacija pomaže i u realizaciji nekih umetničkih projekata, tu je i značajna socijalna pomoć za autore koji se nađu u teškoj situaciji. Do sada je urađeno mnogo, ali nam predstoje neke nove bitke, da se borimo za bolji Zakon o autorskom pravu, veći opseg zaštite. Ali, ako ćemo iskreno niko nije srećan i zadovoljan, ovo je loše vreme za kulturu na svetskom nivou. I u Americi su filmski radnici ugroženi, sve je manje posla, i kod njih se sve češće snimaju koprodukcije, nije više samo jedan studio iza filma. Zato je izuzetno važno pitanje naplate autorskih prava od finansijskih moćnika, kakve su AI kompanije i striming servisi. Ta odvajanja za autorska prava su za njih zanemarljiva sredstva u odnosu na procenat zarade, to je samo simbolično poštovanje nečijeg rada. Tehnološke kompanije i striming platforme taj novac jedva da bi i osetile, a autorima on mnogo znači. Mnogi su u penziji ili više nisu u mogućnosti da stvaraju nova dela, pa im je od velike pomoći svaka naknada za prethodni rad. Filmski radnici su uglavnom slobodni umetnici, njihove penzije su male, ispod proseka, a ko zna kakve će tek biti za moju generaciju, za desetak, 15 godina.

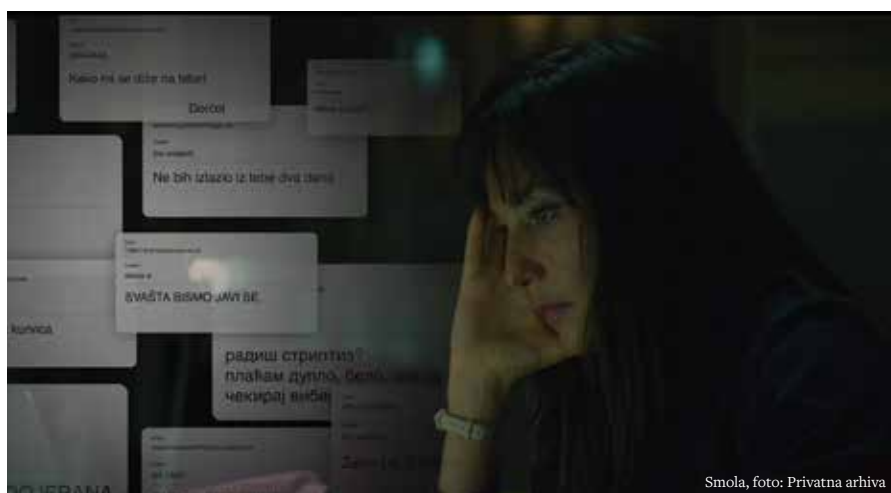

Skipac, foto: Privatna arhiva

Vlažnost, foto: Privatna arhiva

Smola, foto: Privatna arhiva

SAVET ADVOKATA

Foto: Aleksandar Carević

Stevan Pajović*Advokat, kancelarija "T-S Legal"*

Istorijska presuda Regionalnog suda u Minhenu u slučaju GEMA protiv OpenAI o autorskim pravima i obuci veštačke inteligencije

Organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskih prava muzičkih autora Nemačke (GEMA), podnela je tužbu Regionalnom sudu u Minhenu protiv kompanije OpenAI, optužujući je da je neovlašćeno koristila zaštićene tekstove devet popularnih nemačkih pesama u procesu treniranja svojih velikih jezičkih modela, GPT-4 i GPT-4o. Među tim pesmama su „Atemlos“ Kristine Bach, „Männer“ Herberta Grönemeyera i „Über den Wolken“ Reinharda Meya. GEMA je tvrdila da su ti tekstovi sačuvani u parametrima modela i da se mogu gotovo identično reprodukovati, što bi predstavljalo neovlašćeno beleženje i umnožavanje, u skladu sa odredbama nemačkog Zakona o autorskom pravu. Sa druge strane, OpenAI je isticao da ti modeli

ne čuvaju konkretne tekstove ili podatke, već odražavaju statističke obrasce naučene tokom analize celokupnog skupa podataka. Po njihovom tumačenju, sadržaj koji generišu je rezultat korisničkih upita, i kontrola nad tim sadržajem nije na njihovoj strani. OpenAI je takođe naveo da njihovi postupci podležu izuzecima iz Direktive o autorskom i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu (EU) 2019/790 (CDSM direktiva), koji regulišu suspenziju prava za rudarenje teksta i podataka, odnosno da ti izuzeci pokrivaju aktivnost treniranja AI modela.

Prvostepena presuda u ovom slučaju je od velike važnosti jer je u značajnoj meri usvojila tužbeni zahtev GEMA-e, uključujući zabranu daljeg umnožavanja, javnog saopštavanja sadržaja i naknadu štete. Sud je naveo da jednostavni korisnički unosi dovode do toga da ChatGPT reprodukuje veće delove originalnih tekstova gotovo identično. Iako su u nekim odgovorima primećene „halucinacije“, sud smatra da to ne umanjuje prepoznatljivost originalnih tekstova, jer se memorisani sadržaji nisu bitno menjali, a razlike su bile uglavnom u uvodnim ili završnim delovima tekstova. Obim i složenost generisanog sadržaja su pokazali da se ne radi o slučajnosti. Inače, stranke su se u ovom postupku složile da su tekstovi pesama korišćeni u obuci modela, ali su se razilazile u oceni da li to sa pravnog aspekta predstavlja autorskopravno ovlašćenje beleženja, umnožavanja i javnog saopštavanja dela.

Sud se oslonio na naučne studije iz oblasti informacionih tehnologija, koje ukazuju da podaci za obuku mogu postojati u parametrima modela i ostaju dostupni - fenomen koji je GEMA nazvala memorisanje. Naime, po nalazu suda, ukoliko se sadržaj može matematički fiksirati, bilo putem numeričkih vrednosti verovatnoće ili na drugi tehnički način, takvo fiksiranje (beleženje) može biti smatrano reprodukcijom, odnosno umnožavanjem dela. Sud je dalje utvrdio da jednostavni korisnički zahtevi, poput „Koji je tekst pesme [naslov]“ ili „Koji je refren

pesme [naslov]“, mogu dovesti do reprodukcije sadržaja, te je ta činjenica presudno uticala na zaključak da takve aktivnosti OpenAI predstavljaju i čin beleženja autorskog dela. Odbacujući tvrdnju OpenAI-ja da GEMA mora identifikovati konkretne delove teksta unutar modela, sud je istakao da je dovoljno da model može generisati statistički verovatne sekvence koje prepoznatljivo reprodukuju tekst pesme na osnovu naučenih obrazaca tokom obuke. Kao što je već rečeno, sud je na osnovu ovih nalaza zaključio da je memorisanje tekstova pesama u parametrima modela veštačke inteligencije ekvivalentno pojmu beleženja dela, te da reprodukcija takvog sadržaja putem ChatGPT-a predstavlja radnju umnožavanja i javnog saopštavanja. S obzirom da OpenAI nije pribavio dozvole od nosilaca prava, njegove aktivnosti u procesu treniranja AI modela, kao i dalja upotreba tih modela od strane korisnika predstavljaju neovlašćeno umnožavanjem i javno saopštavanje autorskih dela.

Kao što smo na početku naveli, OpenAI je svoju odbranu zasnivao i na izuzecima iz CDSM direktive, tvrdeći da treniranje AI modela podleže suspenziji prava za rudarenje teksta i podataka. Naime, u praksi, u nedostatku druge regulative, za obuku veštačke inteligencije često se koristi pravilo o suspenziji autorskog prava u svrhu rudarenja teksta i podataka (Text and data mining –TDM). TDM je proces automatskog ili poluautomatskog analiziranja velikih količina tekstova ili podataka s ciljem otkrivanja obrazaca, informacija ili znanja koja nisu odmah očigledna i koja mogu dati korisne uvide za potrebe naučnih i drugih istraživanja. Pa tako, članom 3 Direktive predviđeno je da istraživačke organizacije i institucije poput univerziteta i muzeja mogu u naučne svrhe bez dozvole nosilaca prava vršiti rudarenje teksta i podataka, dok član 4 proširuje ovu mogućnost i na komercijalno rudarenje pod uslovom da se radi o legalno pribavljenim sadržajima i da nosioci prava nisu izričito zabranili takvu upotrebu, recimo putem mašinski čitljivih uslova.

Ukratko, ovi članovi omogućavaju naučno, istraživačko, ali i komercijalno rudarenje teksta i podataka, uz određene uslove i uz poštovanje prava vlasnika sadržaja. Međutim, sud je zaključio da se suspenzija prava za rudarenje teksta i podataka ne može primeniti u ovom slučaju, jer obuka velikih jezičkih modela ne predstavlja samo analizu podataka, već i njihovu direktnu

reprodukciju. Izuzeci u zakonodavstvu su namenjeni za procese istraživanja i analize informacija, a ne za beleženje i umnožavanje konkretnih zaštićenih dela, što je ovde slučaj. Memorija sistema veštačke inteligencije koja omogućava reprodukovanje autorskih dela pomoću jednostavnih upita prelazi granice uloge koju imaju ti izuzeci, pa sud smatra da njihova primena nije opravdana. Takođe je istaknuto da odgovornost za takve aktivnosti ne može pasti na korisnike modela, već na razvojne timove i kompanije koje te modele razvijaju. Uz to, naglašeno je da je teško ukloniti specifične podatke iz već obučanih modela, ali da je ipak potrebno uspostaviti mere za sprečavanje budućih povreda, kao što su interne smernice, filteri, dodatne licence ili retrening modela. Na osnovu ovih pravnih tumačenja, očekuje se da će presuda uticati na pravne okvire za razvoj i upotrebu veštačke inteligencije u budućnosti, posebno kada je reč o korišćenju zaštićenih sadržaja bez dozvole.

Iako je situacija još uvek neizvesna i daleko od konačne, jer je OpenAI najavio žalbu, GEMA istovremeno vodi još jedan sudski postupak protiv kompanije Suno AI, koji se odnosi na muziku generisanu veštačkom inteligencijom. Nezamenjivi token (NFT) predstavlja specifičnu vrstu digitalnog tokena koja je jedinstvena i ne može biti zamenjena drugim tokenima u jednakom obliku. Za razliku od zamenjivih tokena, poput kriptovaluta (npr. bitcoin ili ether), NFT poseduje jedinstvene identifikacione oznake koje garantuju njegovu autentičnost i vlasništvo. Potvrđeni su putem blockchain tehnologije, što obezbeđuje transparentnost i nepobitnost transakcija. I upravo u toj nezamenljivosti leži glavna vrednost NFT-a.

NFT se najčešće povezuje sa digitalnim umetničkim delima, fotografijama, video snimcima ili drugim digitalnim proizvodima. Međutim, važno je razumeti da NFT i digitalno autorsko delo nisu ista stvar: NFT je digitalni sertifikat ili potvrda vlasništva koja prati digitalni sadržaj, dok je digitalno delo samostalni umetnički rad ili sadržaj.

Tek kada se digitalno delo u potpunosti integriše u NFT na blokčejnu, oni postaju jedno; to jest, NFT postaje autorsko delo na blokčejnu. Ipak, u praksi se to retko dešava, zbog visokih troškova i složenosti procesa. Zbog toga, u najvećem broju slučajeva, NFT samo predstavlja

digitalni sertifikat ili dokaz vlasništva nad određenim digitalnim sadržajem, a ne isto što i sam digitalni rad.

Kako izgleda proces kreiranja NFT-a? U suštini, ovaj proces se obično realizuje na blokčejn platformama koje su posebno namenjene za tu svrhu, poput Etheruma, Binance Smart Chaina ili drugih sličnih platformi, omogućavajući pretvaranje digitalnih sadržaja u jedinstvene i zaštićene digitalne tokene.

Utompostupku, digitalni fajl autorskog dela, poput digitalne fotografije, audiovizuelnog dela ili muzičkog zapisa, se postavlja na odabranu platformu, koja ga zatim pretvara u NFT. Kroz taj proces, platforma generiše jedinstveni identifikacioni kod (hash) koji je povezan sa sadržajem i na taj način stvara digitalni "sertifikat vlasništva". Osim identifikacionog broja i adrese pametnog ugovora, NFT često sadrži podatke o delu, o autoru, te o nosiocima prava. Postavlja se pitanje zašto bi autor uopšte želeo da kreira NFT i njime označi svoje digitalno autorsko delo? Odgovor leži u prirodi digitalnih dela.

Naime, problem sa digitalnim delima jeste njihova mogućnost reprodukcije u neograničenom broju identičnih kopija, bez gubitka kvaliteta. To ih čini nepogodnim za kolekcionarstvo i, samim tim, otežava njihovu prodaju po visokim cenama. Na primer, vlasnik Pikasove slike može tvrditi da poseduje originalni primerak, dok vlasnik digitalne fotografije ili dela na internetu ostaje osuđen na činjenicu da poseduje samo jednu od potencijalno neograničenog broja identičnih kopija. Ovaj problem rešen je upotrebom NFT-a, jer

on potvrđuje da je određeni digitalni sadržaj originalni i jedinstveni primerak, dok sve ostale kopije ostaju identične, ali nisu formalno prepoznate kao original. To omogućava umetniku da proda svoje delo direktno kolekcionarima ili kupcima u digitalnom prostoru, često po znatno višim cenama nego što bi tradicionalno to bilo moguće.

Među najpoznatijim primerima prodaje NFT-ova su Beeple-evo delo „Everydays: The First 5,000 Days“, prodato za 69,3 miliona dolara na aukciji kod Kristija 2021. godine i NFT Bored Ape #2087, prodat za 24 miliona dolara (oba plaćena kriptovalutom Ether).

Međutim, problem je u tome što se za proces kreiranja NFT-a često ne zahteva nikakav dokaz ili pravni osnov koji potvrđuje da lice koje pravi NFT zaista poseduje imovinska prava na datom delu. Zbog toga, bilo ko može da preuzme digitalnu sliku, video ili drugi digitalni rad sa interneta i putem platformi za kreiranje NFT-ova napravi svoj token koji će ponuditi na prodaju. Dakle, NFT ne garantuje pravo svojine nad autorskim delom.

U većini slučajeva, prodaja NFT-a predstavlja prodaju digitalnog sertifikata o delu, a ne prenos prava na sam autorski rad. Ova praksa nosi rizik od povrede prava trećih lica, jer bez pouzdanih dokaza o vlasništvu, postoji mogućnost da prodavac NFT-a uopšte nema ovlašćenje za prenos tih prava. Stoga je od velikog značaja da zakonodavstvo i praksa u ovoj oblasti budu usklađeni sa ovim izazovima, kao i da se razviju mehanizmi za pravnu potvrdu vlasništva i prava pre izdavanja NFT-ova, kako bi se zaštitili i autori i kupci u digitalnom svetu.

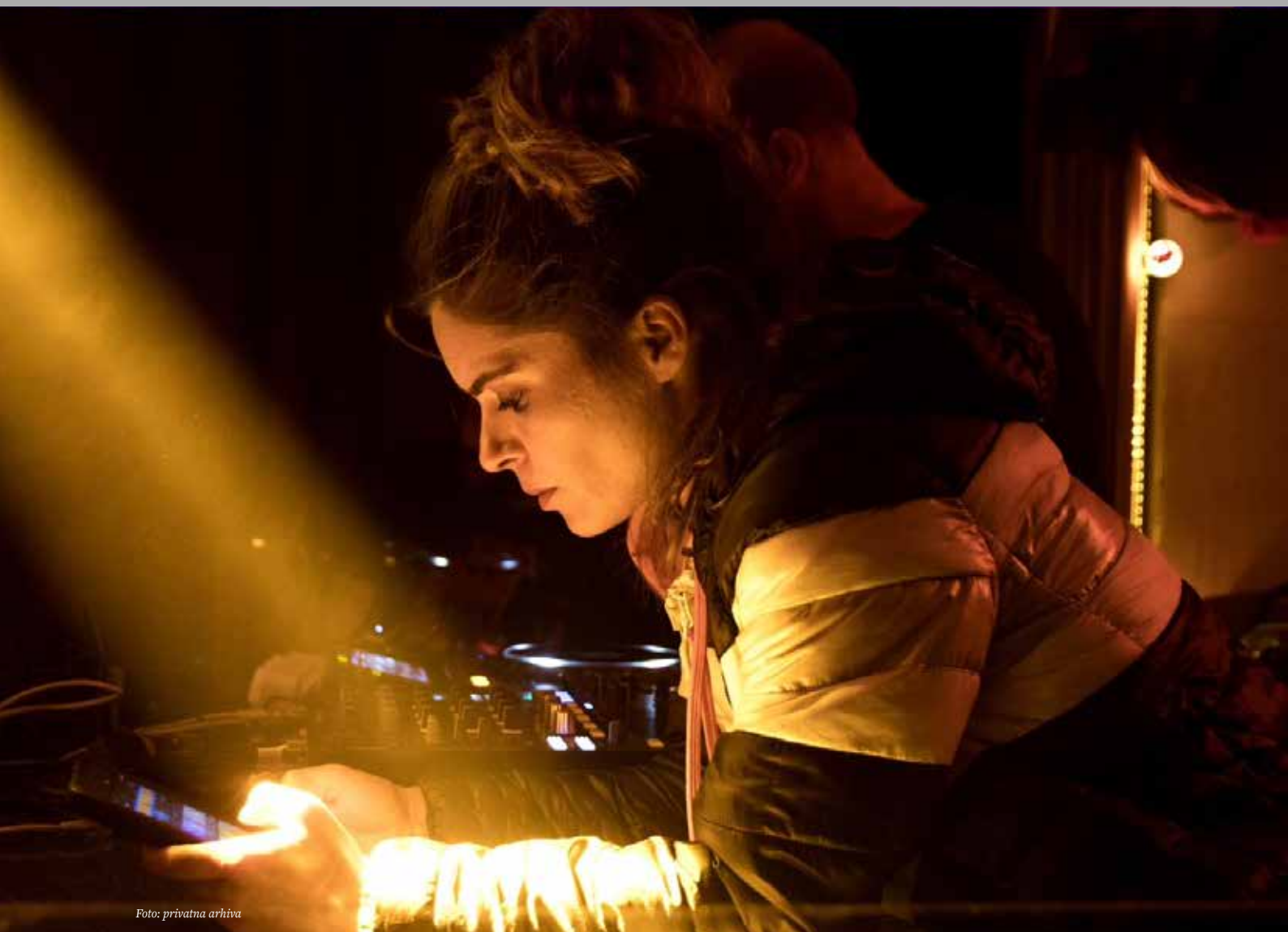

Foto: privatna arhiva

Bilten

ORGANIZACIJE FILMSKIH AUTORA SRBIJE

UFUS | AFA

ORGANIZACIJA FILMSKIH AUTORA SRBIJE

Pratite nas na
društvenim mrežama:

www.ufusafazastita.org.rs